

Oponentský posudek disertační práce Mgr. Veroniky Vitkovské

Frazeologické jednotky se somatickým komponentem v češtině v porovnání s ruštinou: kognitivní aspekt

Disertační práce se zabývá především kognitivním výzkumem vybraných somatismů ve frazeologii. Kmenový text tvoří čtyři kapitoly, v přílohách je pak obsažena:

(i) kartotéka ruských somatických komponentů nezastoupených v češtině, frazémů a překladů do češtiny

a

(ii) stodesetistránková kartotéka českých frazémů se somatickým komponentem, která tak zabírá polovinu práce.

Hlavním cílem práce je podle autorky „přiblížit tzv. naivní obraz člověka na základě tělesného ukotvení jeho konceptuálního systému, které se velmi výrazně projevuje v jazyce, zejména ve frazeologii. Důležité je také odhalení případných rozdílů mezi naivním a vědeckým obrazem“ světa (s. 7). Doktorandka tak činí srovnáním frazémů obsahujících vybrané somatismy (*oči, uši, nos, ústa*) v češtině a ruštině, a to „v kognitivním aspektu“.

Práce je docela dobře členěna. V první kapitole autorka popisuje frazeologii jako vědeckou a lingvistickou disciplínu a její vývoj, přičemž vychází hlavně z klasifikační práce Charlese Ballyho (jeho jméno však v bibliografii napsala špatně!) a děl sovětské a české provenience. Dále se zabývá identifikací frazeologických jednotek, klíčovými termíny (frazém, frazeologismus, frazeologická jednotka), druhy klasifikace frazémů (zaujalo mne, že na s. 23 uvádí **jednoslovný** frazém *Ježíši!*). Popisuje druhy frazémů u Vinogradova a Čermáka. Následuje pár stránek o synonymii, antonymii a homonymii frazémů se somatickými příklady, dále o variabilitě frazémů a jejich transformaci a defrazeologizaci. V závěru kap. 1 komparativně analyzuje frazémy v češtině a ruštině podle stupně ekvivalentnosti. V závěru se, myslím, poprvé zmiňuje o „naivním obrazu“ světa a konstatuje banální fakt, že „pojetí okolního světa se zakládá právě na lidské tělesnosti“ (s. 48). V této kapitole autorka slušně předvádí, co nastudovala z literatury a z čeho chce v dalším vycházet.

V druhé kapitole se zaměřuje na centrální vrstvu slovní zásoby, na somatismy, a to z hlediska jejich přítomnosti ve frazeologii. Uvádí zde to, co považuji za jeden z největších přínosů práce: sestavení seznamu somatických komponentů frazémů v češtině s ruskými překladovými ekvivalenty, a navíc tu odkazuje zejména na kartotéku frazémů obsahující tyto somatismy, což je pro mne hlavní novum práce.

Ve třetí kapitole nazvané *Tělesnost v kognitivní lingvistice* autorka předvádí, že ví, co je to kognitivismus a kognitivní lingvistika, zmiňuje se o teorii metafory a hlavně

se dostává k popisu „jazykového obrazu světa“ a k „frazologii jako zdroji poznání obrazu světa“, neboť pojem jazykový obraz světa (reflektovaný hlavně tělesností a obecněji antropocentrismem) bude v dalším potřebovat, je v práci klíčový. Hodlá se přitom opírat hlavně o práce I. Vaňkové.

V poslední části své práce, kapitole čtvrté, která je po mém soudu hlavní částí práce a která jediná (mimo přílohy) obsahuje snad něco nového, disertantka nejprve popisuje teorii profilů Vaňkové, jejichž platnost v závěru doloží vybranými somatismy. Konkrétně ji demonstruje somatismy *hlava, oko / oči, nos, gesto, ústa / pusa / huba, ucho / uši* (z hlediska vzhledu/tvaru, umístění, funkce, gesta). U všech z nich uvádí příznaková pojmenování v češtině a ruštině. Na konci kapitoly pak stručně shrnuje výsledky kognitivního výzkumu, kde porovnává vědecký a naivní obraz světa prizmatem vybraných somatismů. Konstatuje to, co lze očekávat: oba obrazy se liší. Je však zajímavé, v čem se u vybraných somatismů liší, a právě konkrétní frazémy to pěkně ukazují. Poslední kapitola a také závěr jsou docela zdařilé a asi i obhajitelné.

Autorce se mimo jiné podařilo bezděčně doložit, že ruština jako velký jazyk je lexikálně a frazematically bohatší než čeština (tedy aspoň ve zvoleném úseku slovní zásoby). Rád bych, aby se autorka k tomuto mému možná odvážnému obecnému výroku vyjádřila při obhajobě.

Další otázky k obhajobě:

- a) Jaký má práce vlastně smysl, co chtěla autorka ukázat – je to dotaz vyzývající k diskusi při obhajobě. Chtěla pouze demonstrovat platnost teorie profilů, rozdíl mezi vědeckým a naivním obrazem světa či antropocentrismus / somatismus jazyka?
- b) Chce autorka ve studiu dané problematiky pokračovat, nebo už je ráda, že to má somaticky „z krku“?
- c) s. 22: Prosím vysvětlit význam odstavce začínajícího slovem „Řada“.
- d) s. 24: p ředposlední odstavce: Co je to součin a součet sémantických elementů?
- e) s. 25: Co znamená poslední věta?
- f) s. 26, bod 1.: Prosím vysvětlit tento bod – jednoslovné frazémy.
- g) s. 26, dole: co je to *kolimační* komponent?
- h) s. 30, frazém: *mít hlavu jako střep*. Opravdu se užívá jen o bolesti hlavy po kocovině, jak naznačuje tvrzení dole na stránce?

i) s. 67, začátek: Opravdu to mýnil Prótagorás tak, jak to autorka interpretuje v následující větě? Vždyť přece existují abstraktní věci, které svými smysly nevnímáme; bez nich bychom se naprosto neobešli, např. jazyk, pojmy, logika...

j) s. 73, uprostřed: co je to *hlava fotbalového útoku*?

k) s. 106, 3. odstavec: Jaký má tento odstavec význam?

Jazyk práce

Je zjevné, že autorka je rodilou mluvčí ruštiny, v textu disertace se to projevuje prakticky na každé stránce, příkladů je habaděj. Mimoto jsou v práci i různé překlepy a formální chyby (nesprávné příjmení autora, nesprávné skloňování proprií ženského rodu a další). Autorka měla dát svou práci přečíst rodilému mluvčímu češtiny a vůbec ji prostě pořádně zkorigovat, vypadá to totiž, že práce byla dokončována v horečném spěchu, jak bývá u většiny disertací, které jsem kdy posuzoval. Práce kvapná, málo platná. Když tedy disertant otálí se sepsáním práce skoro osm let (rád bych se mýlil!) a pak ji za měsíc či dva spíchne, proč vlastně vůbec studuje? Takže suma sumárum: po jazykové a formální stránce je práce nevyhovující.

Při znalosti češtiny, jakou autorka má, mi připadá poněkud odvážné pouštět se do vlastně kontrastivní studie českých a ruských frazémů; člověk by tu očekával suverénní zvládnutí obou jazyků.

Klady práce v bodech

- autorka má dobrý přehled o literatuře, zejména o frazeologii
 - autorka zná teorii profilů Vaňkové dokáže její teorii aplikovat
- doložila rozdíl mezi vědeckým a „naivním“ obrazem světa
pořídila rozsáhlou kartotéku českých somatických frazémů, a to i s ruskými překlady tam, kde ekvivalent existuje – to je snad hlavní přínos práce

Zápory práce v bodech

- vlastní tvůrčí část je dost malá, práce nabobtnala do předvedené podoby zařazením přílohy tvořící polovinu rozsahu práce
 - jazyk práce a celková formální úroveň práce jsou dost špatné, tolik chyb jsem v oponované disertaci snad nikdy neviděl
- práce byla asi sepisována na poslední chvíli, je psána „horkou jehlou“ či abych užil somatického frazému v jiném jazyce: *brevi manu*

Obecný závěr

Autorka se ve studované problematice vyzná, ale zdá se mi, že mnoho nového nevymyslela s výjimkou „kartoték“ a aplikace teorie profilů na vybrané somatismy, valnou část práce zabírá zpracování dosavadní literatury. Jako práce diplomová by se práce snad dala přijmout, ale u práce disertační mám své pochyby, zda ji akceptovat jako podklad pro udělení titulu PhD. Své rozhodnutí, zda práci přijmout, nebo ne, tedy odložím až na obhajobu samu. Uvidím, jak se v ní autorka projeví a jak dovedně si bude počínat při obhajování své práce a jak se dokáže vypořádat s výtkami oponentů.

Práci nicméně doporučuji k obhajobě.

V Praze 1. 8. 2013

doc. RNDr. Vladimír Petkevič, CSc., oponent
Ústav teoretické a počítačové lingvistiky FFUK